

Цитування:

Мимрик М. Р. Аплікатура як засіб досягнення темброво-виражальних засобів у сучасній саксофонній практиці. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2026. № 1. С. 316–321.

Mymryk M. (2026). Fingering as a Means of Achieving Timbre-Expressive Resources in Contemporary Saxophone Practice. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 316–321 [in Ukrainian].

Мимрик Михайло Романович,
кандидат мистецтвознавства, професор,
професор кафедри дерев'яних
духових інструментів,
проректор з виховної, творчої роботи
та міжнародних зв'язків
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського
<https://orcid.org/0000-0002-3963-9210>
mymrykmr@ukr.net

АПЛІКАТУРА ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ТЕМБРОВО-ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНІЙ САКСОФОННІЙ ПРАКТИЦІ

Мета пропонованої статті роботи полягає у висвітленні аплікатури як одного з провідних засобів формування темброво-виражальної палітри сучасного саксофоніста та з'ясуванні її ролі в концертній і педагогічній практиці. **Методологія роботи** спирається на поєднання комплексного й аналітичного підходів: застосовано виконавсько-акустичний аналіз для визначення впливу основної та допоміжної аплікатур на тембровий спектр інструмента; аналітичний метод – для аналізу аплікатурних систем духових інструментів, а також власний виконавсько-педагогічний досвід автора статті, спрямований на виявлення практичних закономірностей впливу аплікатури на темброво-виражальні засоби саксофона. **Наукова новизна** полягає у уточненні функційного значення аплікатурних варіантів у сучасній саксофонній практиці та окресленні їхнього потенціалу як важливого засобу тембрового моделювання, що виходить за межі традиційної технічної ролі.

Висновки. У роботі доведено, що аплікатура є важливою складовою художнього мислення, яка дозволяє виконавцю точно керувати тембровими відтінками, адаптуватися до полістилістичних умов сучасної музики й ефективно вибудовувати інтерпретаційну логіку. Проаналізовано значення різних видів аплікатур на формування тембрової палітри, артикуляційних прийомів та розширених технік, зокрема *portamento*, *bisbigliando*, флажолетів, мікроінтервалів, акордового багатозвуччя. Висновки підтверджують, що аплікатура в сучасному саксофонному мистецтві функціонує як комплексний виражальний ресурс, який підсилює техніко-художню свободу музиканта й сприяє формуванню його унікальної манери гри на названому інструменті. Такий підхід робить аплікатуру не просто технічним елементом виконавства, але й важливим засобом творчого самовираження і розвитку сучасної саксофонної практики.

Ключові слова: саксофон, аплікатура, виконавство, темброва виражальність, інтерпретація, камерно-інструментальна музика, саксофонний концертний та педагогічний репертуар.

Mymryk Mykhailo, Candidate of Art Studies, Professor, Professor of the Department of Woodwind Instruments, Vice-rector, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music

Fingering as a Means of Achieving Timbre-Expressive Resources in Contemporary Saxophone Practice

The purpose of this article is to highlight fingering as one of the leading means of shaping the timbral-expressive palette of the contemporary saxophonist and to clarify its role in concert and pedagogical practice. **The methodology** of the study is based on a combination of comprehensive and analytical approaches: a performance-acoustic analysis is applied to identify the influence of primary and auxiliary fingerings on the instrument's timbral spectrum; an analytical method is used to examine fingering systems of wind instruments; and the author's own performance-pedagogical experience is employed to determine the practical regularities of fingering influence on the timbral and expressive resources of the saxophone. **The scientific novelty** lies in refining the functional significance of fingering variants in contemporary saxophone practice and outlining their potential as an important tool of timbral modelling that exceeds the boundaries of their traditional technical role. **Conclusions.** The study demonstrates that fingering is an essential component of artistic thinking, enabling the performer to precisely control timbral nuances, to adapt to the polystylistic conditions of contemporary music, and to effectively construct interpretative logic. The article analyses the importance of different types of fingerings for shaping the timbral palette, articulation techniques, and extended techniques, including *portamento*, *bisbigliando*, harmonics, micro-intervals, and multiphonics. The findings confirm that fingering in contemporary saxophone art functions as a complex expressive resource that enhances the performer's technical and artistic freedom and contributes to the formation of a unique individual style of saxophone playing. This approach

positions fingering not merely as a technical component of performance, but as a significant means of creative self-expression and a driver of the evolution of contemporary saxophone practice.

Keywords: saxophone, fingering, performance, timbral expressiveness, interpretation, chamber-instrumental music, saxophone concert and pedagogical repertoire.

Актуальність теми дослідження. Саксофон є одним із унікальних інструментів, що володіє широкими виразовими, технічними, тембровими можливостями та високою пластичністю звуку, відтак посідає важливе місце у виконавській культурі ХХ–першої чверті ХХІ ст. Зростання зацікавлення як українських, так і зарубіжних композиторів і виконавців до нетрадиційних прийомів гри та тембрових модифікацій зумовлює потребу у глибшому вивченні виразальних особливостей гри на названому інструменті. Однією з ключових складових цього процесу є аплікатура – система визначених позицій пальців, яка прямо впливає не лише на технічну зручність виконання, але й на художню якість звуку. Попри значну кількість різномірних праць, присвячених проблемам виконавства та творчості для саксофона, досі детального дослідження потребує аплікатури як одного із важливих чинників формування темброво-виразальних ефектів у сучасній виконавській практиці саксофоніста.

Аналіз досліджень і публікацій. Методологічним підґрунтям пропонованої статті слугували джерела, що разом окреслюють значення аплікатури в сучасній саксофонній практиці. До праць, присвячених безпосередньо саксофонному виконавству, належать дослідження М. Крупця [6-8], в яких розкрито значення техніки, стилю та звукової культури у формуванні професійної майстерності саксофоністів, а аплікатура постає одним із ключових засобів тембрової виразності. Ґрунтовні праці О. Берегової [2] та Ю. Грібіненка [5] окреслюють ширший культурний контекст, пов'язаний із постмодерними й полістилістичними тенденціями, що потребують від виконавця гнучкого володіння різними тембровими моделями та відповідними аплікатурними варіантами. Важливу інформацію, стосовну обраної проблеми, містять праці Р. Вовка [3], В. Апатського [1] та Б. Бартолоцці [9], в яких розкрито акустичну природу аплікатур, їх вплив на тембр і можливості альтернативних технік. Значний фактологічний матеріал зазначених праць кореспондує із виконавською та педагогічною практикою автора статті: у роботі з інструментом аплікатура постійно виступає засобом точнішого контролю звучання й зручним шляхом до бажаної виразності.

Мета пропонованої статті полягає в концептуальному осмисленні аплікатури як важливого чинника у формуванні виразальних засобів у сучасному саксофонному виконавстві.

Виклад основного матеріалу. Аплікатура являє собою систему положень пальців на клапанах саксофона, яка забезпечує формування висоти, тембру та динаміки звуку, виконує технічну й художньо-виразову функції у процесі гри на названому інструменті. В основі аплікатурної точності саксофоніста лежить здатність застосовувати раціональну аплікатуру – найбільш зручну та економну для виконання музики й логічно поєднувати її з музичним текстом. Зазвичай розрізняють основну та допоміжну аплікатури. Основна забезпечує якісне звукоутворення, природне формування хроматичного звукоряду та логіку руху пальців. Допоміжна включає комбінації, що виникають під час заміни однієї аплікатури іншою або при частковому додаванні додаткових клапанів і важелів.

Базова аплікатурна техніка саксофона (у вигляді звукових стандартів, мелодичних кліше, рухових комплексів та ін.) завжди присутня в технічному забезпеченні саксофоніста як первинна координаційно-рухова субстанція. Виконавець час від часу звертається до неї для перевірки відповідності процесу звуковидобування та з метою вдосконалення власних навичок. Таким чином, індивідуальна аплікатурна техніка формується як добре розвинена здатність музиканта інтегрувати моторні рухи у виконання твору, одночасно сприяючи творчому музичному пошуку.

Сучасна темброво-звукова модель саксофона проявляється через її колористичне забарвлення, висотні характеристики діапазону та пов'язані з ними уявлення про регістри. Вона охоплює ефекти об'ємного звучання, такі як вібрато і фрулато, спектральні ефекти (наприклад, флажолети), динамічні можливості звуків у різних регістрах, а також способи контролю тривалості звучання за допомогою артикуляції, штрихів та швидкості звуковидобування.

Успішне використання нетрадиційних виразових засобів значною мірою залежить від творчого ставлення виконавця до аплікатури та його здатності підбирати оптимальні

аплікатурні рішення для конкретного музичного матеріалу. Використання допоміжної аплікатури спрямоване на полегшення технічно складних переходів, корекцію звуковисотної інтонації, виконання мелодичних прикрас і спеціальних ефектів (трелей, тремоло, форшлагів, клапанного вібрато, глісандо), а також звуковидобування інтервалів поза межами темперованого строю, включно з чвертьтоною альтерацією та багатозвуччям, нетрадиційних прийомів гри.

У сучасній камерно-інструментальній творчості формується оновлена темброво-звукова концепція саксофонного звучання. Її розвиток пов'язаний як із появою нових, так і з трансформацією традиційних виконавських прийомів, які композитори дедалі активніше залучають для розширення виражальних можливостей інструмента.

Сучасна темброво-звукова модель саксофонного звучання охоплює широкий спектр характеристик, пов'язаних із колористикою тембру, особливостями висотної організації озвученого діапазону та специфікою регістрової диференціації. До неї належать ефекти об'ємного звучання (зокрема різновиди *vibrato* й *frullato*), прийоми спектрального збагачення (флажолети), розширені динамічні можливості звуків у різних регістрах, а також реалізація можливостей тривалості та способів звуковидобування, що визначаються типом артикуляції, штрихами й швидкістю звуковидобування.

Прагнення розширити тембральну палітру звучання як засобу поглиблення мелодичної виразності зумовило активне залучення до виконавської практики альтернативних аплікатур та флажолетних звуків. Такі прийоми дозволяють досягти значно ширшої тембрової диференціації навіть у межах однієї октави. У цьому контексті темброва орнаментика охоплює застосування *klangfarbenmelodie*, різноманітних орнаментально ускладнених звукових формул, а також таких ефектів, як *glissando*, трелей та *tremolo*.

Одним із різновидів прийому *glissando* є *portamento*, що передбачає плавне, контрольоване проведення між двома звуками та створює враження сповільненого інтонаційного «ковзання» й за своєю природою становить скорочену форму *glissando*. Найчастіше цей ефект формується за

рахунок варіювання ступеня тиску нижньої губи на тростину, що спричиняє корекцію висоти звука. У деяких випадках застосовується й аплікатурна підтримка – постійне щипкове відкривання або прикриття сусіднього з основною аплікатурою ігрового отвору.

У сучасній саксофонній практиці трелі та тремоло функціонують як специфічні темброво-інтонаційні засоби, реалізація яких потребує як технічно досконалого інструмента, так і високого рівня володіння виконавськими навичками. У камерно-інструментальних партитурах новітнього репертуару зустрічається широкий спектр різновидів цих прийомів: монофонічні трелі й *tremolo* на різні інтервали (включно з чвертьтоновими), поліфонічні трелі та *tremolo*, аплікатурні трелі на сталому звуці, трелі-педалі, а також обертонові трелі й *tremolo*, що поєднують використання натуральних та штучних флажолетів.

Одним із найпоширеніших прийомів у сучасному камерно-інструментальному виконавстві є темброве перефарбування звука, відоме також як *bisbigliando* (темброве тремоло). Цей прийом використовується для створення ефекту «розфарбування» мелодичної лінії й базується на чергуванні звукових відтінків у межах одного регістру. У саксофонному виконавстві *bisbigliando* реалізується за допомогою поєднання флажолетних та звичайних звуків, а також через застосування додаткових (допоміжних) аплікатур, що забезпечують відчутні темброві контрасти між сусідніми тонами однієї октави.

Темброве перефарбування звука може передбачати зміну двох або кількох аплікатур, завдяки чому прийом реалізується у монохромному чи поліхромному варіантах (рис. 1).

Рис. 1. Ж. Амі «Jeux m»

Темброві контрасти досягаються як через використання альтернативної аплікатури, так і за рахунок поєднання флажолетних звуків та акордових структур, що створюють характерні спектральні нашарування (рис. 2).

Рис. 2. Г. Голлієр П'єса

У саксофонному *bisbigliando* можливе варіювання тембрових змін у різних метричних метаморфозах – із поступовим прискоренням чи сповільненням, у точному або вільному метроритмічному викладі. Цей прийом також може поєднуватися з динамічними градаціями, що підсилює ефект колористичної трансформації звучання (рис. 3).

Рис. 3. П. Булез «Domaines»

Особливу увагу сучасних композиторів, які створюють музику для саксофона, привертають різні способи застосування так званих флажолетних звуків, що виникають шляхом видування окремих обертонів із основного тону. У виконавській практиці флажолетна аплікатура часто використовується як засіб технічного спрощення під час гри швидких і складних пасажів у третій октаві, де стандартні аплікатурні поєднання є незручними для пальців, а також супроводжуються значним шумом клапанів і характерним скрипом зчеплювального механізму. У таких випадках виконавцеві рекомендується виконувати пасаж у другій октаві, передувачи його на октаву вище.

Упродовж ХХ століття саксофоністи активно застосовували флажолети як для полегшення виконання технічно складних пасажів, так і для створення різноманітних тембрових відтінків на одній і тій самій ноті. Для цього використовуються другий (октавний) та третій (квінтовий) обертони, що виникають унаслідок передування з основного звуку. Флажолети також можна отримати з основних тонів найнижнього регістру – від b до f; при передуванні з відповідним октавним клапаном це дає можливість отримати звуки від f до c³. Варто зазначити, що в першій половині ХХ століття композитори трактували такі обертони як спеціальні звукові ефекти, позначаючи їх як натуральні флажолети та нотуючи у вигляді фактично ноти, що звучить,

із кружечком. Їх виконання можливе лише у край тихій динаміці – від p до pppppp.

У сучасній камерно-інструментальній музиці важливе місце займає розвиток особливої техніки обертонової аплікатури, яка дає змогу отримувати штучні обертони. Кількість доступних флажолетів істотно зростає завдяки відкриттю додаткових альтернативних аплікатур для тієї самої висоти в межах усього хроматичного звукоряду. Натуральні флажолети утворюються від повних основних тонів, тоді як при використанні альтернативних аплікатур вихідним тоном стає звук, взятий альтернативною аплікатурою, від якого може бути отримано кілька різних обертонів.

Отже, нині флажолети широко застосовуються в саксофонному виконавстві, поділяються на натуральні та штучні й виконуються за допомогою основної або альтернативної аплікатур.

У ХХ столітті значна кількість композиторів звертається до нових засобів звукової виразності, зокрема до технік, що дають можливість працювати з мікроінтервалами. Мікрохроматика ґрунтується на властивостях мелодичної інтонації, тому перше застосування мікроінтервальної системи в європейській музичній традиції пов'язане саме з інструментами, не обмеженими рамками темперованого строю. До таких з акустичного погляду досконалих інструментів належать смичкові струнні та людський голос.

Сучасні прийоми гри на саксофоні дозволяють виконувати на звичайному інструменті мікроінтервали – 1/3, 1/4, 3/4 тону та інші. Повну хроматичну шкалу чвертьтонів сьогодні можна реалізувати в усьому діапазоні саксофона, використовуючи спеціальні аплікатурні прийоми у поєднанні з коригуванням інтонації за допомогою губ, дихання та резонаторами звукового апарату виконавця.

Унаслідок тривалих експериментів виконавців, педагогів і дослідників духового мистецтва поступово накопичувалися та систематизувалися аплікатурні комбінації, які дозволили отримувати на саксофоні різні мікроінтервали. Поступово почали з'являтися перші таблиці чвертьтонових аплікатур. Серед

них особливої уваги набули таблиці Б. Бартолоцці [9].

Серед провідних інновацій сучасної саксофонної виконавської практики особливе місце посідає опанування акордового багатозвуччя. Для співзвуч, які виконуються на духових інструментах, характерна яскрава темброва палітра та виразна звукова специфіка. Саме тому в другій половині ХХ ст. композитори дедалі частіше залучають техніку *multiphonics* у камерно-інструментальних композиціях як художній прийом і як своєрідний аналог поліфонічного мислення. Поліфонізація саксофонної фактури здійснюється за рахунок передування, що дає змогу утворювати різні типи співзвуч. Вони можуть виникати на основі обертонів, за допомогою спеціальних додаткових аплікатур або в межах мікротональних структур.

Використання альтернативних (допоміжних) аплікатур відкриває можливість формування багатозвуччя на саксофоні – інструменті, який за своєю природою є одноголосним. До різновидів таких співзвуч зазвичай належать подвійні флажолети, розщеплені тони, різні акордові комплекси та інші подібні утворення.

Особливо слід відзначити, що у виконанні сучасної камерно-інструментальної музики із залученням саксофона значну роль відіграє ініціатива та технічні можливості самого інтерпретатора. На цьому інструменті можуть застосовуватися так звані алеаторичні аплікатури, які отримали свою назву завдяки наявності елемента випадковості. Такі аплікатурні схеми нерідко дають непередбачуваний звуковий результат і зазвичай позначаються лише графічно – за допомогою грифа (рис. 4).

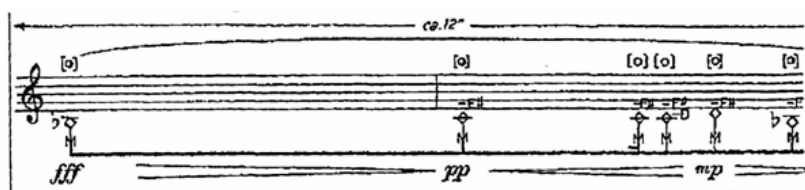

Рис. 4. Г. Голлієр «*Studie über Mehrklänge*»

Характерним є те, що інколи одна-єдина аплікатура може забезпечити до восьми різних співзвуч, залежно від варіативності роботи амбушура.

У своїх таблицях Б. Бартолоцці вперше здійснив спробу систематизувати можливі аплікатурні варіанти багатозвуч. Однак навіть попри появу пізніших спеціальних досліджень навряд чи можливо подати вичерпну класифікацію усіх комбінацій положення пальців, амбушура та сили повітряного тиску. Це пояснюється тим, що кінцевий результат значною мірою залежить від індивідуального технічного рівня виконавця та його фізіологічних особливостей. Враховуючи те, що саксофоністи й надалі активно розширюють технічні можливості інструмента, логічним видається залишити виконавцеві право самостійно визначати спосіб реалізації композиторського задуму, окресливши лише незмінні компоненти та бажаний художній ефект. Недарма зазначається, що «теоретично аплікатурний потенціал саксофона є практично необмеженим, адже становить суму всіх можливих комбінацій пальцевих отворів (у тому числі для великого пальця) у взаємодії з усього спектром хроматичних клапанів» [9, 8].

Тож наукова новизна пропонованої статті полягає в обґрунтуванні аплікатури як

ключового механізму формування темброво-виражальних засобів у сучасній саксофонній практиці, уточненні функцій традиційних, альтернативних та алеаторичних аплікатур у розширенні тембрового спектра інструмента та узагальненні їх ролі в розвитку сучасних технік звуковидобування.

Висновки. Сучасна саксофонна практика демонструє, що аплікатура перестала бути лише технічним засобом і стала важливим засобом формування тембрової виразності, що суттєво впливає на інтерпретацію творів ХХ–ХХІ ст. Розширення аплікатурних можливостей – від традиційних до альтернативних і алеаторичних комбінацій – відкриває доступ до нових звукових ефектів, таких як мультифоніка, мікротональні варіанти, розщеплені тони та складні співзвуччя, що значно збагачують темброву палітру інструмента. Взаємодія аплікатурних комбінацій із параметрами амбушура, повітряного тиску та артикуляції підтверджує комплексний характер сучасної техніки звуковидобування, де результат залежить від індивідуальних фізіологічних особливостей та виконавського досвіду музиканта. Аналіз існуючих аплікатурних систем свідчить про те, що створити універсальну модель неможливо через практично безмежну кількість

комбінацій пальцевих положень і варіантів виконання. Водночас творчий пошук саксофоністів у сфері аплікатури стає ключовим чинником розвитку сучасного виконавського мистецтва, адже саме індивідуальний вибір технічних прийомів формує характер звучання, стилістичну пластику та художню переконливість інтерпретації.

Література

1. Апатський В. Використання технічних засобів у сучасній вітчизняній методиці навчання на духових інструментах. *Мистецтвознавство України*. К., 2003. Вип. 3. С.106–110.
2. Берегова О. Тенденції постмодернізму в камерних творах українських композиторів 80–90-х років ХХ сторіччя : дис...канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Берегова Олена Миколаївна. Київ, Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. К, 2000. 204 с.
3. Вовк Р. Історія, акустична природа і виразні можливості аплікатури кларнета : дис... канд. мистецтв. : 17.00.03 / Вовк Роман Андрійович. Київ, Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. К., 2004. 210 с.
4. Вовк Р. Оптимізація аплікатур як дієвий засіб вирішення завдань темброво-динамічної рівності звукоряду та пальцевої техніки кларнетиста. *Теоретичні та практичні питання культурології*. Мелітополь, 2005. Вип.18. С.89–97.
5. Грібіненко Ю. О. Музична полістилістика у світлі теорії інтертекстуальності : автореф. дис... канд. мистецтвознав. : 17.00.03. Одеська державна музична академія ім. А. В.Нежданової. Одеса, 2006. 18 с.
6. Крупей М. Основні теоретично-технологічні аспекти формування виконавської майстерності саксофоніста. *Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*. Вип. 40, кн.10 : *Муз. виконавство*. К. : НМАУ, 2004. С. 36–47.
7. Крупей М. Саксофон в контексті розвитку музичного виконавства. *Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*. Вип. 26, кн. 9 : *Музичне виконавство*. К., 2003. С.269–284.

8. Крупей М. Стильові основи формування виконавської майстерності саксофоніста (у контексті музичної творчості ХІХ –ХХ століть) : автореф. дис... канд. мистецтвознав. : 17.00.03. Одеська державна музична академія ім. А. В.Нежданової. Одеса, 2006. 15 с.
9. Bartolozzi B. *New Sounds for Woodwind*. London : Oxford University Press, 1967. 79+3p.

References

1. Apatskyi, V. (2003). The use of technical means in the contemporary Ukrainian methodology of teaching wind instruments. *Mystetstvoznavstvo Ukrainy*, 3, 106–110 [in Ukrainian].
2. Berehova, O. (2000). Postmodern tendencies in chamber works of Ukrainian composers of the 1980s–1990s. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
3. Vovk, R. (2004). History, acoustic nature and expressive possibilities of clarinet fingering. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
4. Vovk, R. (2005). Optimisation of fingering as an effective means of achieving timbral and dynamic equality of the scale and clarinet technique. *Teoretychni ta Praktychni Pytannya Kulturologii*, 18, 89–97 [in Ukrainian].
5. Hrybinenko, Y. O. (2006). Musical poly-stylism in the light of intertextuality theory. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa [in Ukrainian].
6. Krupei, M. (2004). Main theoretical and technological aspects of the formation of the saxophonist's performance skills. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoi Muzychnoi Akademiyi Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 40 (10), 36–47 [in Ukrainian].
7. Krupei, M. (2003). Saxophone in the context of music performance development. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoi Muzychnoi Akademiyi Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 26(9), 269–284 [in Ukrainian].
8. Krupei, M. (2006). Stylistic foundations of the formation of the saxophonist's performance skills (in the context of 19th–20th century music). Extended abstract of candidate's thesis. Odesa [in Ukrainian].
9. Bartolozzi, B. (1967). *New Sounds for Woodwind*. Oxford University Press [in English].

Стаття надійшла до редакції 09.01.2026
Отримано після доопрацювання 12.02.2026
Прийнято до друку 20.02.2026
Опубліковано 31.03.2026